

Nemes Orsolya

GENERÁCIÓS MÍTOSZOK

GENERÁCIÓS MÍTOSZOK

Hogyan készüljünk fel a jövő
kihívásaira?

NEMES ORSOLYA

© Nemes Orsolya, 2019

Szerkesztette: Krausz Veronika

Borítóterv: Dusik Móni

Az illusztrációkat készítette: Dusik Móni

A könyv megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap támogatta

Az Előszót írta: Milestone Institute

HVG Könyvek, Budapest, 2019

Kiadóvezető: Budaházy Árpád

Felelős szerkesztő: Dufka Hajnalka

www.hvgkonyvek.hu

ISBN 978-963-304-788-0

Minden jog fenntartva.

Jelen könyvet vagy annak részleteit tilos reprodukálni, adatrendszerben tárolni, bármely formában vagy eszközzel – elektronikus, fényképeszeti úton vagy más módon – a kiadó engedélye nélkül közölni.

Kiadja a HVG Kiadó Zrt., az 1795-ben alapított

Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja

Felelős kiadó: Szauer Péter

Nyomdai előkészítés: Sörfőző Zsuzsa

Nyomás: Gyomai Kner Nyomda Zrt.

Felelős vezető: Erdős Tamás vezérigazgató

*Ádámnak és Sárinak,
akik nélkül ez a könyv már két éve elkészült volna.*

De nem cserélném el őket semmiért.

TARTALOM

ELŐSZÓ – Generációs mítoszok	9
BEVEZETÉS – Miért beszélünk generációkról?	13

I. GENERÁCIÓK A MÚLTBAN

1. Ezek a mai fiatalok!	21
2. A generációk evolúciója	28
3. Generációk a világ körül	48
4. A generációs címkék kialakulása	55

II. GENERÁCIÓK A JELENBEN – MÍTOSZOK HELYETT

1. A hosszú élet titka	65
2. A felnőtté válás mérföldkövei	73
3. Életünk szakaszai	92
4. A generációs kerék	103
5. Régen minden jobb volt	114
6. Komplexen egyszerű	124

III. KLÍMAVÁLTOZÁS VAGY KLÍMAKATASZTRÓFA?

1. 1,5 °C	133
2. A világ 2050-ben	143
3. A küszöb alatt	148
4. Mit tehetünk mi magunk a klímaváltozás ellen?	156
5. „Skolstrejk för klimatet”	159

IV. TÁRSADALMI ÉS JÖVEDELMI EGYENLŐTLENSÉGEK

1. Koldusok és királyfik	167
2. Az egyenlő sem mindig ugyanúgy egyenlő	176
3. De miért is baj az egyenlőtlenség?	187
4. Északi fény	205

V. A TECHNOLÓGIA TÉRHÓDÍTÁSA

1. Kit érdekel a jövő?	219
2. Vadászat, halászat, robotika	228
3. Természetes és mesterséges intelligencia	231
4. Egy szelet techno utópia	238
5. Ingyenpénzt mindenkinek!	250
6. A meghekkelt ember	261
7. Az új világ első állampolgára	267
8. Digitális diktatúra	271
9. Újra itt a filozófusok ideje	276

VI. MINŐSÉGI OKTATÁS, A JÖVŐ ZÁLOGA

1. Modern kentaurok	287
2. Két lábbal a földön	298
3. A három oktatási utópia	304
4. Akiken az ország jövője múlik	332

EPILÓGUS – GENERÁCIÓK A JÖVŐBEN

Generációk ébredése	341
Jegyzetek	351
Köszönetnyilvánítás	379
A szerzőről	383
Név- és tárgymutató	385

ELŐSZÓ

Generációs mítoszok

Egy olyan világban, ahol a szuperhősök legújabb kalandjai, celebek botrányai, vagy hogy mivel töltjük az időnket vasárnap délelőtt, legalább akkora hangsúlyt kap, mint a globális felmelegedés, a legújabb tudományos felfedezések vagy a nemzetközi egyezmények híre, az identitás kérdése is újra a középpontba kerül. Az újságírók, véleményvezérek és üzletemberek – és mindenki más is, aki kedveli a leegyszerűsített magyarázatokat – régóta abban a hitben élnek, hogy társadalmi bajaink, eltérő nézeteink és konfliktusaink az egyes generációk különbözőségére vezethetők vissza. Cikkük és történetek tömege szól arról, hogy „mi” – X, Y és Z betűkre redukálva – milyenek vagyunk. A „szakértők” egy kis csoportja pedig folyamatosan életben tartja az ehhez kapcsolódó társadalmi diskurzust, hogy mindezt a saját anyagi hasznára fordítsa.

A *Generációs mítoszok* a maga teljességében járja körül a nemzedékek témakörét, lehetőséget ad a különféle, sokszor leegyszerűsítő válaszokban való eligazodásra, és segíti az olvasókat, hogy kritikus képet alkossanak a generációs hovatartozás kérdésének összetettségéről. Nemes Orsolya izgalmas képet fest a generációs gondolat intellektuális történetéről, megvilágítva fejlődésének szakaszait, fordulatait. Könyvéből sok mindent megtudunk arról, miként befolyásolja többek között a földrajzi elhelyezkedés, a gazdasági és társadalmi helyzet, a kulturális eltérések és a nemzeti hovatartozás a generációs identitást,

mindezek tükrében pedig egyértelmű képtelenség, hogy például a *baby boom*erek vagy akár az *Y*-ok egységes tulajdonságokkal, preferenciákkal rendelkezzenek. Könyvében megvilágítja, hogy miért kell foglalkoznunk saját történelmi tapasztalatainkkal, amelyeket a globalizáció és a technológiai fejlődés felgyorsít, és egyre széttöredezettebbé tesz. Emellett pedig magyarázattal szolgál arra, hogy a generációs ellentétek miért alakulnak ki és termelődnek folyamatosan újra, hogy a változások forgószelében az önazonosság érzetét nyújtsák számunkra.

Szerencsére Nemes Orsolya nem hagy minket bizonytalan-ságban a felvázolt bonyolult kérdések, kritikus meglátások és zavarba ejtő válaszok tekintetében. Pont amikor már szinte teljesen elmegy a kedvünk attól, hogy megvitassuk egy gyerekkori rajzfilm vagy sláger korszakalkotó hatásait és a generációs romantika párás szemüvegén keresztül vágyakozva bámuljunk a messzeségbe, egyértelmű és fontos irányvonalakat határoz meg ahhoz, hogy a generációknak milyen szerepet illene kapniuk a kollektív tudatunkban.

Először megismertet bennünket egy összetett modellel, amely közösségeink – azaz a különböző generációk – azonosságait és különbözőségeit mutatja be. Majd figyelmünket a múlttól a jövő felé fordítja. Megmutatja, miért lesz egyre inkább központi szerepe a generációk eszményének a 21. század kihívásainak megválaszolásában; amelyek sok szempontból a 21. századi fiatalok – a korábbi nemzedékekétől élesen eltérő – tapasztalataival és meglehetősen apokaliptikus távlati lehetőségeivel vannak összefüggésben. A *Generációs mítoszok* figyelmeztet minket: amennyiben napjaink sürgető problémái (a klímaváltozás, a társadalmi egyenlőtlenségek növekedése és a technológia térhódítása) a jelenlegi ütemben súlyosbodnak, hamarosan történelmileg ismerős dolgokkal találhatjuk szembe magunkat – forradalmakkal, háborúkkal, éhínséggel – vagy, ami még ennél is rosszabb, olyan

környezeti katasztrófákkal, amelyeket nem fogunk tudni kordában tartani.

Nemes Orsolya rengeteg kutatási eredménnyel és példával alátámasztva arra szólít fel, hogy bár nem alkotunk olyan generációs közösséget, amilyennek a marketingguruk és a véleményvezérek látni szeretnének bennünket, mégis váljunk valós és politikai értelemben egységessé, fogjunk össze saját nemzedékünk képviselőivel, hogy közösen meghatározott célok mentén cselekedhessünk egy jobb jövő érdekében. Olvasatában generációs identitásra és nemzedékeken átívelő jövőképre van szükségünk, ezek segítségével felül tudunk kerekedni a társadalmat szétziláló különbségeken és nézeteltéréseken. Meg kell alkotnunk egy olyan társadalom vízióját, amellyel el tudjuk kerülni, hogy önmagunk sírásójává váljunk. A szerző tehát azokkal kerül egy platformra, akikre néhány évtized múlva is úgy emlékezhetünk majd, hogy elég hangosan fújták a kürtöt ahhoz, hogy a hajó elkerülje a jéghegyet. Ha azonban ez mégsem következne be, a legrosszabb forgatókönyv szerint előfordulhat, hogy sajnálkozva dalolunk majd a letűnt időkről egy tábortűz mellett, civilizációnk romjai között.

Ahhoz, hogy az első legyen a valószínűbb forgatókönyv, nemcsak abból a fajta komplex, megalapozott és értékalapú gondolkodásból van többre szükségünk, amelyről ez a könyv tanúbizonyságot tesz, hanem új erőfeszítésekre globális és lokális szinten is, még hozzá egyre sürgetőbben. Ezt szem előtt tartva állunk mi is a fiatalok szolgálatába: tanítjuk, neveljük és támogatjuk a holnap vezetőinek generációját.

Greskovits György, Léderer Dániel és Zeitler Ádám

Budapest, Milestone Intézet
2019. április

BEVEZETÉS

Miért beszélünk generációkról?

Naponta több ezer döntést hozunk, a túlnyomó részüket tudat alatt. Melyik zoknit vegyük fel? Elolvassunk-e egy cikket? Elkapjuk-e a leeső tollat? Mivel ez rettentő sok energiát emészt fel, nem csoda, hogy elfárad az agyunk, és kiskapukat keres, vagyis azt, hogy hol tud egyszerűsíteni.

A 21. században ráadásul a hangsúly a sebességen és az informáltságon van. Mindez egy olyan környezetben, ahol annyi információval találkozunk egy nap alatt, mint egy 15. században élő ember egész élete során.¹ Ebből a kuszaságból kell kiválogatnunk a számunkra fontos és hasznos morzsákat, így akarva-akaratlanul azokat a válaszokat preferáljuk, amelyeknek sem a megszerzése, sem pedig a megértése nem igényel túl sok munkát. A legtöbb újságcikk gyors véleményközlésre egyszerűsödött, az összeesküvés-elméletek egyre nagyobb teret hódítanak, és virágoznak az áltudományok, ahol a tévén át küldött energia gerincsérvet gyógyít. Néha olyan, mintha évszázadokat repültünk volna vissza az időben, amikor a mennydörgésért Zeusz volt a felelős, állatáldozattal engeszteltük ki a haragvó isteneket, és azt a házat, amelyben összetört egy tükör, hét évig elkerülte a szerencse. De vajon miért virradt fel az áltudományok reneszánsza?

A szuperszegmentáltság korát éljük. Olyan összetett lett a világunk, annyira elváltak egymástól az egyes üzleti és tudományterületek, hogy már nemcsak a szakmák között, hanem akár egy

szakterületen belül is óriási különbségek vannak. A fizika például ma már nemcsak úgy általánosságban fizika, hanem magában foglalja többek között a csillagászatot, a részecskefizikát és a kvantummechanikát is, amelyek egyenként mind-mind olyan komplexek, a megértésük pedig annyira sok időt és energiát igényel, hogy elsősorban egy-egy szakterület tanulmányozásában mélyednek el fizikusaink, nem pedig a fizika tudományának egészében.

Oly mértékben széttöredezett a tudásunk, hogy ritkaságszámba megy az a polihisztor, aki az élet minden aspektusát átfogóan ismeri és átlátja. Kevés embernek vannak naprakész, pontos és mély ismeretei arról, miként működik a számítógépe, hogyan kell felépíteni egy házat, mi az oka a társadalmi mozgásoknak, melyek a különböző épületek művészettörténeti jegyei, vagy miként kezelhetők a szív- és érrendszeri betegségek. Ezért azokon a területeken, amelyekben kevésbé vagyunk jártasak, vagy elsőre átláthatatlannak tűnnek, hajlamosak vagyunk leegyszerűsítő válaszokat elfogadni. Nem baj, hogy nem tudjuk, hogyan működik pontosan az autónk, csak vigyen el A-ból B-be. Nem kell értenünk, miként hat a C-vitamin, bevesszük, mert egészséges. Nem probléma, hogy nem látjuk át az adórendszert, csak érkezzon meg a fizetésünk a számlánkra.

Ez a fajta felszínes gondolkodás kövezte ki a mai *post-truth*, vagyis az igazságon túli világba vezető utat, ahol már nem feltétlenül számítanak az adatok, a tények és a szakértői vélemények, sokkal inkább az érzelmi kötődés, a saját tapasztalatok és a személyes előítéletek. Szétforgácsolt világunk megértése érdekében – legyen szó politikáról, orvostudományról vagy akár társadalmi, akár természeti jelenségekről – előfordulhat, hogy ösztönösen sztereotípiákba, általánosításokba vagy valós összefüggések leegyszerűsítésébe kapaszkodunk. Vagyis a saját környezetünkben látottakat és érzékelteteket vetítjük ki a világra.

Ez alól a tendencia alól a „generációzás” sem kivétel, vagyis az a megközelítés, hogy születési idő alapján soroljuk az embereket csoportokba és kezeljük őket egységként; a családban, a munkahelyen vagy bármilyen társas együttélés során felmerülő feszültséget pedig életkori sztereotípiákkal magyarázunk meg. Manapság mítoszok keringenek a különböző generációkról. Úgy tekintünk az egyes nemzedékek tagjaira, mintha mitikus lények lennének különleges adottságokkal, amelyek miatt más-más bánásmódban kell őket részesíteni. A legtöbb generációs leírás akár Harry Potter *Legendás állatok és megfigyelésük (Fantastic beasts and where to find them)*² tankönyvében is megállná a helyét. Kikereshetjük, hol van az alfák természetes élőhelye, mit esznek az X-ek, vagy milyen a baby boomerek külleme. Természetesen minden mítosznak van valóságalapja, ahogy a knósszoszi palota létezése is vitathatatlan. A fényűző, 20 000 négyzetméteren elterülő, ezernél is több helyiséggel rendelkező épületegyüttes valóban labirintus benyomását kelti. A félig ember, félig bika Minótauroszt ugyanakkor valószínűleg pusztán a képzelet szüleménye. Ugyanez a helyzet a generációkkal is. Sok tulajdonság, jellemző vagy viselkedési forma van, amelyeket ma egyes nemzedékekkel azonosítunk, és érdemes ismerni őket, ellenben kőbe vésett tényként tekinteni ezekre – a médiában és a közbeszédben jelenleg megjelenő formájuk szerint – kifejezetten káros.

A társadalmi, így a generációs jelenségek is bonyolult és összetett változók együttállása révén alakulnak ki. Hasonlóképpen a családban, a szervezetünkben vagy a nagyvilágban zajló folyamatok megértéséhez, a nemzedékek konfliktusainak és problémáinak felfedéséhez is részletesebb elemzésekre van szükségünk. Ám ha túl komplexen vizsgálunk egy témát, könnyen elveszhetünk a részletekben. Így inkább azt az alapelvet vesszük iránymutatásul, hogy mindent le kell egyszerűsíteni, amennyire csak célszerű, de nem jobban. A valóság számtalan

részletből áll össze. Ez a könyv megpróbálja ezek közül a legfontosabbakat bemutatni. Nem célja, hogy mély tudományos értekezés legyen, sokkal inkább egy kérdésfelvetés, amely gondolkodásra készítet a nemzedékekkel és a jövőnkkel kapcsolatban. Elsősorban európai szemüvegen keresztül, adatokra és kutatásokra támaszkodva, ám olvasmányosan utazunk a múlt, jelen és jövő világába.

Amikor „generációzunk”, valójában kapaszkodókat keresünk egy képlékeny, bizonytalan és folyamatosan alakuló világban, hogy megértsük a körülöttünk zajló, véget nem érő változásokat – és az embereket. Ebben az esetben azonban érdemes inkább azt vizsgálni, hogyan formálódik a környezetünk, miként alakul át életünk a következő évtizedekben, és ez milyen hatással lesz ránk és gyermekeinkre.

A generációkat mindeddig a múlt kritériumai alapján határoztuk meg. A születési év és a közösen átélt események azonban csupán laza kapcsolatot teremtenek egy nemzedék tagjai között, ennél sokkal több összetevő határozza meg gondolkodásmódunkat, viselkedésünket és döntéseinket. Amikor arról gondolkodunk, mi alapján dönt a vásárlóink egy csoportja, hogyan viselkedik a mostani diákság vagy éppen mivel motiválhatók munkahelyi csapatunk tagjai, és pontosabb képre törekszünk, a születési éven, a közös élményeken és a korjelenségeken kívül egyéb faktorokat is figyelembe kell vennünk. A jelenlegi helyzet elemzésénél azonban nem érdemes megtorpannunk, hanem tanácsos tovább mennünk, és előretekintenünk. Ehhez pedig elsősorban azzal kell tisztában lennünk, hogy melyek lesznek a jövő megkerülhetetlen kihívásai. Az elkövetkező évtizedekben, de legfőképp a következő tíz év során három olyan problémával kell farkasszemet néznünk, amely egy egységes generációs identitás után kiált: a klímaváltozással, az egyre növekvő társadalmi és jövedelmi egyenlőtlenségekkel és a technológia térhódításával.

E három jelenség fényében ugyanis a generációk múltbéli jegei teljességgel lényegtelenné válnak, és függetlenül attól, hogy ki melyik nemzedékhez tartozik, mindenkinek választ kell adnia abban az élethelyzetben és azzal az eszköztárral, amely rendelkezésére áll. Ám azt sem szabad szem elől tévesztenünk, hogy az egyes korosztályok jelenben meghozott döntései formálják nemcsak a saját, hanem a jövő generációinak lehetőségeit is. A múltba révedés helyett tehát csak az lehet hatékony, ha közösségeinkben egy nemzedékeken átívelő közös vízió mentén, a jövő feladatait szem előtt tartva gondolkodunk és teszünk, és mindenki belerakja a közös kalapba azt, ami rendelkezésére áll – az összes generáció tagjai együtt. Ez pedig csak olyan légkörben lehetséges, amelyben a kihívások leküzdése érdekében együtt törekszünk rá, hogy a nemzedékek közötti különbségek ne elszigeteljenek minket, hanem előnyt tudjunk kovácsolni belőlük.

